

Rozvoj pregramotností v praxi školky

Zápisy k povinné školní docházce se kvapem blíží a v hlavách předškoláků, jejich rodičů i paní učitelek v mateřských školách znějí každým dnem úvahy o školní zralosti. Jsou vaši předškoláci dobře a dostatečně připraveni nejen k zápisu, ale především na úspěšný školní start?

MGR. MILUŠE VONDRÁKOVÁ

Zápis do školy je slavnost, výjimečný den, je obvykle naplněn očekáváním a mírným napětím, natáčením, focením a zakončen radostným konstatováním, že „už máme doma školáka“. Ale co dál? Ve škole konstatovali, že šikulka je připraven či připravena, a tak budeme jen v klidu čekat na září? To by byla velká škoda. Zbývající půlrok můžete využít k posilování a rozvoji pregramotnostních dovedností, které dítěti **usnadní první školní kroky** a do značné míry zajistí i počáteční školní úspěšnost. Pomůžete tak zachovat to nejcennější, s čím dítě do školy přichází, a tím je jeho **vnitřní motivace k učení**.

Školní zralost jde ruku v ruce s rozvojem dílčích pregramotností. Úroveň zvládnutí dovedností, které zahrnujeme pod pojem pregramotnost, úzce **souvisí s budoucím školním úspěchem**, stojícím v počátku na výcviku čtení, psaní a počítání. Jednotlivé oblasti, jejichž míru rozvoje při posuzování školní zralosti zkoumáme, jako je sluchové a zrakové rozlišování, paměť, samostatné vyjadřování, pozornost, grafomotorika či pravolevá orientace, by neměly být vnímány a rozvíjeny izolovaně.

Především u předškoláků by v rámci vzdělávací činnosti mělo jít o **promyšlené, smysluplné propojené soubory úkolů a zadání**, jejichž

náročnost postupně a přiměřeně stoupá. Míra jejich zvládnutí by měla být podrobována průběžné pedagogické diagnostice, na které bude založeno další plánování.

Reálný přínos seminářů pro pedagogy

Seminářů pro předškolní pedagogy, věnujících se rozvoji dílčích pregramotností, proběhly v posledních dvou letech díky podpoře OP VVV stovky, možná tisíce. Jaký je jejich **reálný přínos**? Změnilo se díky jejich absolvování něco v každodenním životě v mateřských školách a je rozvoj pregramotností díky nim na vyšší úrovni? Záleží samozřejmě

na obsahu semináře a úrovni lektora, nejvíce však na osobnosti učitelky či učitele, kteří jako jediní mohou reálný dopad do praxe ovlivnit.

Seminářem to začíná a někdy bohužel i končí, reálný přínos se často zúží na využití her a vyzkoušení představených činností. Zkušené lektorky se shodují na tom, že nejčastěji paní učitelky přicházejí pro nabídku co nejkonkrétnějších nápadů a inspirací na konkrétní činnosti, ideálně pro návody krok za krokem. Očekávají mnohastránková portfolia kompletních příprav, podle kterých pak budou ve svých třídách pracovat. To ale není **správný model dalšího vzdělávání pedagogů**. Dlouhodobé změny v přístupu a díky nim i pozitivní změny v efektivitě vzdělávacích činností totiž vyžadují mnohem více.

Pojetí předškolního vzdělávání se proměňuje a tak jako v jiných oborech stoupají i u předškolních pedagogů **nároky na profesionalitu** v její šíři i hloubce. Je tedy poněkud zarážející, že se ve zpětných vazbách na semináře poměrně často opakují stesky nad tím, že semináře obsahují i teorii, bez které by se podle svého mínění jejich účastníci obešli.

Zde je mnohdy začátek začarovaného kruhu, který pocitem „**nepotřebnosti teorie**“ začíná a syndromem

Zdaleka ne všechny mateřské školy mají povědomí o možnosti využití odborné pomoci a podpory školských poradenských zařízení či neziskových organizací, jako jsou Centra na podporu integrace cizinců nebo META.

vyhoření z nedostatečného ocenění a společenského uznání končí. Pojďme ho rozetnout a uvědomit si, jak je důležité být maximálně profesionální

Je těžké přesvědčit některé pedagogy, že samotné představení metod problém osvojování jazyka nevyřeší a že bez určité míry teoretického vhledu do

individualizovat, a tudíž připravit diferencovanou vzdělávací nabídku, díky které dochází k maximálnímu využití různé vývojové akcelerace jednotlivých dětí.

Kontinuálním **sledováním pokroku** dětí v relevantních oblastech a **cílevým plánováním vzdělávacích aktivit** můžeme, i u dětí s nerovnoměrným vývojem, docílit rozvoje pregramotnostních dovedností na úroveň, kterou úspěšný vstup do základní školy vyžaduje. Půlrok po zápisech je k tomu ideální čas.

Pro rozvoj pregramotností v mateřských školách jsou ideální modifikované metody využívané na základních školách k rozvoji gramotností. Úspěšné zařazení modifikovaných metod ovšem vyžaduje pedagoga dobře vybaveného i po

„Úspěšnému rozvoji dílčích pregramotností v současné době vévodí schopnost pedagogů individualizovat.“

na základě prohlubujícího se vzdělání nejen v oblasti pregramotností vedoucího k efektivní praxi založené na **pevných teoretických základech a využívání nejmodernějších**

problematiky, vedoucího právě k vhodné volbě metod, je práce s těmito dětmi málo efektivní a v důsledku toho pro pedagogy stresující.

Úspěšnému rozvoji dílčích pregramotností v současné době vévodí

schopnost pedagogů

poznatků z oblasti pedagogiky a psychologie.

Stále více pedagogů přichází na semináře například s vlastními zkušenostmi s inkluzí dětí z cizojazyčného prostředí a žádají návody a náměty, jak s dětmi s odlišným mateřským jazykem pracovat a jak je co nejrychleji vybavit potřebnou slovní zásobou. Paradoxem je ale následné zjištění, že zdaleka ne všechny mateřské školy mají **povědomí o možnosti využití odborné pomoci a podpory** školských poradenských zařízení či neziskových organizací, jako jsou Centra na podporu integrace cizinců nebo META.

teoretické stránce, protože začlenění těchto metod práce nesmí být náhodné. Základem úspěšného a efektivního využití těchto metod je **promyšlená volba**, kterou metodu, kdy, jak a především proč použít.

Tyto metody většinou vyžadují nejen kvalitní přípravu, ale také profesionální hodnocení, na němž stojí plánování dalších vzdělávacích činností, bez jejichž správné návaznosti postrádá zařazování těchto metod smysl. Tyto metody mají pro předškolní vzdělávání **obrovský potenciál** a bylo by škoda jej nevyužít.

Zaměříme-li se na rozvoj čtenářské pregramotnosti, lze říci, že její těžiště by mělo u předškoláků spočívat v **práci s textem**.

Metoda I.N.S.E.R.T.

Kompetence, které u dítěte rozvíjíme:

- Porozumění slyšenému
- Schopnost soustředěné pozornosti
- Rozhodování o vlastním vztahu k informaci
- Třídění informací, propojování, uvědomování si souvislostí
- Schopnost reflexe, sebereflexe

Pomůcky:

- Záznamový arch
- Psací potřeby
- Zdroj informací

Využití:

- Úvod do tematického celku (integrovaného bloku, projektu)
- Závěrečná reflexe
- V rámci pedagogické diagnostiky

Aktivity by měly směřovat především k posilování zrakového a sluchového rozlišování, rozvoji slovní zásoby a samostatného vyjadřování na základě

I.N.S.E.R.T., která je jednou ze základních metod pro rozvoj kritického myšlení. V prostředí mateřské školy spočívá její modifikace v převodu ze

„ Pro rozvoj čtenářské pregramotnosti je ideální například modifikovaná metoda I.N.S.E.R.T., která je jednou ze základních metod pro rozvoj kritického myšlení.

podpory rozvoje fantazie a práce s emocemi vedoucí k sebeuvědomování. Metody určené pro rozvoj čtenářské pregramotnosti by měly vždy stát na interakci dětí a pedagoga a děti by určitě měly být těmi aktivnějšími účastníky.

Pro rozvoj čtenářské pregramotnosti je ideální například **modifikovaná metoda**

čtení s porozuměním na poslech s porozuměním, který čtení s porozuměním logicky předchází.

Obecně je **poslechu s porozuměním** potřeba věnovat mnohem více pozornosti, protože jeho zvládnutí je základním předpokladem úspěšného čtenářského výcviku a základem čtenářství obecně. Tato metoda je zaměřena na kritickou práci s informací a musí být používána s ohledem na individuální schopnosti dětí. Vhodná je především pro předškoláky. Je to jedna z metod, jejichž dlouhodobé a promyšlené využívání dodává rozvoji čtenářské pregramotnosti velkou efektivitu.

I.N.S.E.R.T.

Principem modifikované metody je **vnímání informací ze slyšeného textu**, jejich vyhodnocení a zaujetí stanoviska k nim. Množství, obsah a rozsah je nutné předem řádně připravit s ohledem na úroveň dětí. Na počátku zavádění této metody je nutné volit předčítaný text tak, aby obsahoval **explicitní informace**, které při čtení modulací hlasu oddělíme od ostatního textu. Později, až děti metodu zvládnou a úroveň jejich poslechu s porozuměním bude vyšší, můžeme přejít i k práci s **informacemi implicitními**.

Úkolem dětí je na základě slyšeného textu graficky zaznamenávat svůj vztah k informaci pomocí stanovených znamének do připraveného záznamového archu. **Postoj k informaci** je v první fázi rozdělen na: znám/věděl jsem „o“ a neznám/nevěděl jsem „x“. (Na základních školách třídí žáci informace podle kritérií: známá, nová, v rozporu s tím, co si myslím, nerozumím nebo chci se dozvědět více.)

Přínos této metody je mimo jiné v jejím **diagnostickém potenciálu**, budete-li ji zařazovat a pracovat s ní správně, máte šanci poměrně snadno a spolehlivě monitorovat vývoj předčtenářských dovedností u jednotlivých dětí v mnoha oblastech a následně rozvíjet ty oblasti, které vykazují nedostatečnou úroveň.

Myšlenkové mapy

Další metodou vhodnou k modifikaci je čtení s myšlenkovou mapou. V prostředí mateřské školy je převedeno

„ Je nutné pracovat s myšlenkovými mapami obousměrně, tedy nejen je na základě poslechu s porozuměním tvořit, ale také je učit děti „číst“.

na poslech s myšlenkovou mapou. V případě práce s myšlenkovými mapami, kterou lze jen a jen doporu-

čit, dochází k **rozvoji jak čtenářské, tak i matematické pregramotnosti**. Převod myšlenek nebo slyšeného textu do podoby obrázků, znaků a piktoqramů děti zaujme ve chvíli, kdy jsou

na něj na mentální úrovni připraveny. Úvodní fází je souběžná **tvorba myšlenkových mapy spolu se čtením** –

ať už reálnou kresbou tady a teď, nebo formou využití připravených obrázků k ději. Nejdříve připravené soubory obrázků obsahují pouze relevantní části, vztahující se ke slyšenému textu, později práci dětem záměrně komplikujeme rozšířením poskytnutého souboru o nesouvisející obrázky. Tříděním na základě daného kritéria, kterým je souvislost se slyšeným textem, pak posilujeme dovednosti spadající do oblasti matematické pregramotnosti.

Další fází je **znázornění vztahů a vazeb** pomocí šipek nejen v časové, ale také v logické vazbě. To je pro děti

předškolního věku velmi náročné, při tvorbě myšlenkových map tedy není nutné dojít až k tomuto bodu. Avšak význam šipek jako symbolu pro směrovost děti velmi dobře chápou, a pokud je do myšlenkových map správně uvedeme, **používají je poměrně bez problémů.**

Je nutné pracovat s myšlenkovými mapami obousměrně, tedy nejen je na základě poslechu s porozuměním tvořit, ale také je učit děti „číst“. V rukou erudovaného pedagoga jde tedy rovněž o snadno dostupný diagnostický nástroj, vypovídající mnohé o úrovni rozvoje myšlení a komunikačních dovedností u jednotlivých dětí.

Obrázkové diktáty

Pravolevá orientace, orientace v prostoru a v ploše jsou stěžejní dovednosti, které se vztahují jak na čtenářskou, tak i na matematickou pregramotnost a jsou základními dovednostmi pro úspěšné osvojení čtení, psaní i pro pochopení základních matematických algoritmů.

Závěrem

Pozápisové období je čas, kdy je nutné a přínosné se na rozvoj pregramotnostních dovedností maximálně zaměřit. **Akcelerace vývoje dětí** je v této době poměrně velká a promyšleným plánováním a smysluplnou nabídkou vhodných aktivit je možné nerovnoměrný či opožděný vývoj některých poznávacích

„ Převod myšlenek nebo slyšeného textu do podoby obrázků, znaků a piktogramů děti zaujme ve chvíli, kdy jsou na něj na mentální úrovni připraveny.

Rozvoj těchto dovedností by měl prolínat každým dnem. Jednou z vhodných aktivit jsou pohybové a následně obrázkové diktáty.

První fází je změna polohy těla v prostoru na základě slovního pokynu v rámci **rozvoje hrubé motoriky**. Další fází je přechod k ploše a orientace na ní a **rozvoj jemné motoriky**.

Nejdříve musí děti zvládnout izolované rozhodování mezi dvěma možnostmi (nahore/dole, vlevo/vpravo), později mezi kombinací možností (vpravo nahore/vlevo nahore, vpravo nahore/vpravo dole). Ideální je pracovat se sešitovým formátem papíru jako podkladem, složeným nejdříve na dvě poloviny (horizontálně a vertikálně), později v kombinaci obou do kříže. Do vzniklých polí klade dítě obrázky, figurky, dává razítka či kreslí určité tvary dle pokynů.

funkcí a s nimi souvisejících dovedností poměrně úspěšně vyrovnat. Stejně tak je nutné zaměřit se na děti, které vykazují známky nadání, a nabízet jim aktivity přiměřeně vzrůstající náročnosti, aby byl jednak využit jejich potenciál, ale také aby byla neustále živena jejich touha po poznávání a tím **posilována jejich vnitřní motivace.**

Na seminářích, které organizuje EDUKAČNÍ LABORATOŘ, se můžete seznámit s řadou dalších efektivních metod nejen pro rozvoj jednotlivých pregramotností, ale také pro rozvoj jazykových a komunikačních dovedností u dětí s odlišným mateřským jazykem. ■

Milúše Vondráková je vedoucí metodická pro primární a preprimární edukaci ve vzdělávací organizaci EDUKAČNÍ LABORATOŘ

Doporučená literatura

- ČECH, P. *Dobrodružství pavoučka Čendy*. Havlíčkův Brod: Petrkov, 2014.
- ČECH, P. *O klíči*. Havlíčkův Brod: Petrkov, 2014.
- KROLUPPEROVÁ, D. *Mizící hmyzíci*. Praha: Portál, 2013.
- KROLUPPEROVÁ, D. *Putování za nejmocnějším kouzlem*. Praha: Portál, 2015.
- KROLUPPEROVÁ, D. *Rybí sliby*. Praha: Portál, 2016.
- POSPÍŠILOVÁ, Z. *Knihovnické pohádky*. Praha: Bambook, 2016.
- POSPÍŠILOVÁ, Z. *Hasičské pohádky*. Praha: Bambook, 2016.